

Вероника І. ЯРМАК*
Інститут мовознавства Національної
Академії наук України
Київ

Оригинални научни рад
Примљен: 10. 12. 2021.
Прихваћен: 25. 02. 2022.

УЛОГА СРПСКОГ ЈЕЗИКА У УСЛОВИМА ФОРМИРАЊА НОВИХ ОБРАЗОВНИХ ПРОФИЛА У ОКВИРУ ПОСТДИПЛОМСКИХ СТУДИЈА У ИНСТИТУТУ ЗА ЛИНГВИСТИКУ „А. ПОТЕБЊА” НАЦИОНАЛНЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА УКРАЈИНЕ

Савремени ниво развоја лингвистике и процес глобализације проузрокују формирање нових образовних профила и, према томе, образовних програма и силабуса не само на универзитетима, него и у академским установама које се до сада никад нису бавиле наставом. Циљ овог реферата јесте формирање принципа, садржаја и особина принципно новог, хибридног курса постдипломских студија из области лингвистичке славистике двадесетог – почетка двадесет првог века Института за лингвистику „А. Потебња” Националне академије наука Украјине. Курс лингвистичке славистике за постдипломске студије у научној установи треба да буде добро промишљен, разрађен с методолошке тачке гледишта (с обзиром на то да није намењен студентима, него будућим научницима) и фино структуриран. Основне методе истраживања су: метода лингвистичког посматрања и описа, метода филолошке анализе, методе семантичке и структурне, компонентне анализе, методе упоредне и типолошке анализе.

Општи курс лингвистичке славистике за студенте постдипломских студија предвиђа упознавање младих научника са делатношћу и научним наслеђем еминентних српских те источнословенских лингвиста, као што су: А. Белић, Р. Бошковић, П. Ивић, М. Ивић, М. Стевановић, П. Пипер, А. Лома, Љ. Поповић; С. Куљбакин, Ј. Булаховски, Н. Толстој, А. Мељничук. Посебна пажња посвећена је научној и наставној делатности оних слависта који су били код извора Међународног славистичког центра на Филолошком факултету Универзитета у Београду: Б. Терзића, Б. Станковића и др.

У закључку чланка су представљени објективни плодни резултати стварања и реализације курса лингвистичке славистике за студенте постдипломских студија у академској установи.

Кључне речи: лингвистичка славистика, србистика, методика наставе за студенте постдипломских студија, настава за студенте постдипломских студија, глобализација.

* veronikaarmak1@gmail.com

Неопходност формирања нових образовних профила за студенте постдипломских студија у научним институцијама које се до сада никада нису бавиле наставом – јесте један од најважнијих изазова првих деценија 21. века за лингвисте и научне менторе. Према томе, у складу са најновијим прописима Министарства просвете и науке Украјине те захтевима Националне агенције за обезбеђење квалитета високог образовања Украјине стручњаци Института за лингвистику „А. Потебња” Националне академије наука Украјине треба да држе предавања студентима постдипломских студија, који, осим обавезних курсева, слободно могу бирати најинтересантније и најнеопходније дисциплине. Наиме, један од најуспешнијих курсева постао је курс посвећен еминентним представницима источнословенске, српске и стране лингвистичке славистике двадесетог – почетка двадесет првог века. Дакле, споменуте околности проузрокују неопходност стварања принципијелно новог, хибридног курса за студенте постдипломских студија из области лингвистичке славистике.

У том контексту најпре треба водити рачуна о томе да у садржају и умерености тих предавања треба да се се преплићу одређени информативни, наставни, методолошки аспекти, филозофске основе, општенаучни принципи и конкретне научне методе, односно, метода лингвистичког посматрања и описа, метода филолошке анализе, методе семантичке и структурне компонентне анализе, методе упоредне и типолошке анализе итд.

За наставу поменутог курса, свакако су битни сви најважнији методолошки принципи, као што су: принцип научности; принцип примерености; принцип очигледности; принцип свесне активности; принцип систематичности и поступности; принцип економичности; принцип трајности знања, вештина и навика; принцип условности (в. Илић 1998: 29–57). Структура радног програма предавања укључује све неопходне елементе, као што су, на пример, белешка са објашњењем особина курса, опис дисциплине, циљ и задаци предмета, тематски план и сл. Посебна пажња се такође додељује предвиђеним основним резултатима усклађеним са захтевима научно-наставног програма. Детаљно су разрађени: план дисциплине, посебни модули, а такође планови индивидуалних и семинарских предавања. На тај начин, предавања из области лингвистичке славистике са посебним акцентом на србистици могу се сматрати врстом одређеног револуционарног преокрета, а концепција целог курса се уклапа у слику научног усавршавања које се заснива на претходном знању о поменутом предмету, на линеарном принципу са елементима секвенцирања уз ангажовање вештина свих нивоа, а такође могућности вишесмерне интеракције (в. Јармак 2009а: 111–125).

Избор персоналија чувених слависта и разноврсних конкретних научних „сижеа”, везаних за њихову активност и научно наслеђе усклађен је са културно-историјским особинама њиховог живота и делатности, карактеристиком њиховог доприноса развоју савремене лингвистичке славистике.

Компликованост славистичких проблема диктира и озбиљност прилаза избору научне литературе (украјинске, српске и на другим страним језицима), формулацији тема реферата и избору питања за испит. Основна идеја у

прилазу споменутом курсу јесте концепција репрезентације историје славистичке науке новог и најновијег доба као органске синтезе традиција и иновација, сукцесије и оригиналности, у опажању таквих историјских линија, чији су представници, нпр., академик С. Куљбакин кога наслеђује академик Л. Булаховски, или пак линија академика Л. Булаховског коју наставља академик О. Мељничук, професори О. Ткаченко, Т. Лукинова и др.

Курс предавања о лингвистичкој славистици са акцентом на србистици претпоставља такође репрезентацију информација о српском језику, о особинама његовог развоја, о српској култури и чињеницама културолошког карактера које су неопуђив део предмета. У споменутом курсу се аргументовано оцртава посебна релевантна улога србистике у лингвистичкој славистици. У том контексту се преплићу информативни, наставни, методолошки принципи који сведоче о објективној неопходности знања из области србистике за стручњаке свих лингвистичких усмерења. Поред познавања структуре српског језика на лексичком, граматичком и синтаксичком нивоу, када је реч о лингвистичкој славистици веома су инспиративна питања која улазе у домен тонске или музичке акцентуације. Посебна тема курса је савремена српска акцентуација која у готово недирнутом облику чува прасловенску акцентуацију и јесте кључ за реконструкцију читавог прасловенског акцентолошког система (в. Пецо: 199–240).

Будући да није намењен за студенте него за будуће научнике, курс лингвистичке славистике на постдипломским студијама у научној установи треба да буде добро промишљен, разрађен с методолошке тачке гледишта и фино структуриран. С обзиром на то курс лингвистичке славистике који нудимо студентима постдипломских студија Института за лингвистику „А. Потебња” Националне академије наука Украјине састоји се од 10 лекција и одговарајућих тематских блокова. Најважнији блокови *првог модула дисциплине*, као што су: „*Академик С. Куљбакин и академик Л. Булаховски: учитељ и ђак*”; „*Академик А. Белић и његов утицај на даљи развој лингвистичке славистике*”; „*Академик М. Стевановић и његов научни допринос развоју лингвистике у словенским земљама*”; „*Професор Р. Бошковић и његова дела у области граматике словенских језика. Креативни развој традиција и идеја Р. Бошковића у лингвистичком опусу украјинске славистике, професора А. Смољске*” – посвећени су заједничким „чворним” моментима у историји украјинске и српске лингвистичке науке.

У предавањима се детаљно карактерише харковски период делатности академика С. Куљбакина, који је и емигрирао у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, а такође каснији период делатности овог еминентног научника, који је био везан за Југославију (в. Јармак 2015: 156–166). Посебно се разматрају научна дела С. Куљбакина као палеографа и истраживача украјинског језика (в. Куљбакин 1919: 1–103) посвећена анализи „Мирслављевог јеванђеља” и опису фонетског и граматичког система те синтаксичких особина украјинског језика.

Од велике важности су такође питања везана за *утицај академика С. Куљбакина на формирање научних интересовања његовог ђака, академика*

Л. Булаховског. Као што је познато, у научном опусу Л. Булаховског србистика заузима посебно место. Та чињеница је чврсто везана за интересовање украјинског лингвисте за српски и хрватски акценатски систем. Вероватно, није случајно ни то да је прва страна публикација украјинског лингвисте – „Акцентолошке етиде” (в. Булаховски 1924: 114–150) – била објављена баш у угледном српском часопису „Јужнословенски филолог”. Тај интерес се касније реализовао у његовим научним истраживањима, где се српски акценат разматра у широком прасловенском контексту (в. Булаховски 1927: 1–87), и најзад – у „Акцентолошком коментару српскохрватском језику” (в. Булаховски 1983: 343–426). Исто тако се детаљно анализира улога академика Л. Булаховског као научника и педагога који је поставио темељ солидној украјинској школи лингвистичке славистике (в. Јармак 2009б: 111–119), а такође његове научне везе и преписка са академиком А. Белићем.

Наредни блок курса предавања о лингвистичкој славистици посвећен је академику А. Белићу и његовом утицају на даљи развој лингвистичке славистике. Анализира се *наставна и научна делатност А. Белића* на Филолошком факултету универзитета у Београду и на другим страним универзитетима, огроман значај његовог опуса за даљи развој европске лингвистике, а нарочито његови погледи на природу глагола као врсте речи (в. Белић 1959: 1–184), на особине српских двовидских глагола (в. Белић 1955–1956: 1–13) те његова чувена концепција синтаксичког индикатива и „релатива” (в. Белић 1951: 236–239). Посебно место се у курсу додељује, наравно, и класичном раду академика А. Белића „О језичкој природи и језичком развоју. Лингвистичка испитивања”.

Следећа битна хронолошка карика у ланцу развоја словенске лингвистичке славистике јесте *наставна и научна делатност академика М. Стевановића*, његов суштински допринос усавршавању и развоју теоријских ставова академика А. Белића. Научни опус академика М. Стевановића је био релевантан у погледу значаја његових епохалних лингвистичких радова, као што су: „Савремени српскохрватски језик (Фонетика и морфологија. Синтакса)”, „Начин одређивања значења глаголских времена”, „О систему глаголских времена уопште”, „Функције и значења глаголских времена”. Посебно се наглашава допринос академика М. Стевановића усавршавању и развоју теоријских теза академика А. Белића, битних, принципијелних акцената, нарочито оних који се тичу синтаксичког модуса.

Предавања посвећена *лингвистичкој делатности професора Р. Бошковића* се углавном концентришу око његовог научног доприноса у области упоредне граматике словенских језика. Под тим углом се разматрају радови Р. Бошковића: „Развитак суфикса у јужнословенској заједници” (в. Бошковић 1936: 1–155), „Основи упоредне граматике словенских језика. Фонетика и морфологија” (в. Бошковић 1990: 147–200). У том контексту узима се у обзир Бошковићева анализа праиндоевропског гласовног система. Посебна пажња посвећена је проучавању деминутивних источнословенских суфикса у опусу Р. Бошковића (Терзић 1987: 93–98), а такође креативном развоју његових идеја које се тичу еволуције творбе речи у српском језику, суфиксалне дери-

вације, улоге хомонимије, језичке норме и феминитивима (в. Смољска 2001: 128–135), међуодноса граматичких и семантичких категорија код именица у српском језику, упоређења српског и украјинског језика у вези са нормирањем граматичког рода у радовима украјинске лингвисткиње *А. Смољске* (в. Смољска 2001: 144–149) итд.

Научна делатност академика *П. Ивића* и *М. Ивић* је неутуђив део компетенције студената постдипломских студја Института за лингвистику „А. Потебња” Националне академије наука Украјине. Примена општих типолошких метода за изучавање дијалеката и приступ историјским језичким појавама са гледишта национално-културног контекста разматра се као једна од најбитнијих заслуга академика *П. Ивића* (в. Ивић 1994: 75–157). У центру пажње јесте и обимни научни опус академика *М. Ивић*, односно, њени радови о језику Вуковом и вуковском (в. Ивић: 1990: 9–24); о значењима српског инструментала и њиховом развоју, о српској колористици, о тзв. глаголским „видским парњацима” (Ивић 2001: 1–5), о особинама и опстанку српског језика у доба глобализације, па и, наравно, релевантно дело српске лингвисткиње, које је учинило познатом широм света – „Правици у лингвистици”.

Једна од најважнијих особина курса о лингвистичкој славистици који нудимо студентима постдипломских студија Института за лингвистику „А. Потебња” Националне академије наука Украјине, огледа се у томе да детаљно осветљавамо делатност оних еминентних српских слависта који су били код извора *Међународног славистичког центра на Филолошком факултету Универзитета у Београду* и који су много урадили за развој српско-украјинских и српско-источнословенских језичких веза (в. Терзић 1999: 9–64). Ова тема отвара други циклус лекција, у којем највећу пажњу посвећујемо познатим српским славистима, пре свега – *Б. Терзићу* као првом лектору украјинског језика на Филолошком факултету Универзитета у Београду (в. Јевтић 1996: 9–50), те *Б. Станковићу* и његовом огромном доприносу у области методике наставе српског језика као страног у инословенској средини.

Још једна веома важна тема, коју не смемо заобићи, јесте лингвистичка делатност академика *И. Грицкат*, *П. Пипера*, *А. Ломе*, проф. *Љ. Поповић* у контексту *континуитета и иновација научних генерација*. Наиме, посебно анализирамо научно наслеђе *И. Грицкат* као историчарке српског језика и лексикографкиње, песникиње и ауторке бројних студија; проблеме опште лингвистике, когнитивне лингвистике и конфронтативног изучавања словенских језика као области научног интересовања *П. Пипера*. Посебно разматрамо огромни духовни допринос *П. Пипера* у борби за опстанак православне вере, српске ћирилице и неговање српског и словенског идентитета. У контексту курса лингвистичке славистике разматра се научна делатност еминентног српског научника *А. Ломе* као једног од најпознатијих савремених стручњака у области индоевропеистике, а такође његов изузетни допринос као етимолога и лексикографа. Циклус предавања посвећених наставницима и научницима београдске лингвистичке школе суштински допуњавају информације о научним интересовањима професорке *Љ. Поповић* – водећег стручњака за славистику и украјинистику на Филолошком факултету Уни-

верзитета у Београду, као врсног преводиоца украјинског песништва на српски језик и оригиналне песникиње.

Преглед лингвистичке славистике двадесетог века дакако није могућ без изучавања научног опуса и делатности еминентног руског слависте, *академика Н. Толстоја*, чији су животни пут и лингвистичко наслеђе чврсто везани за Србију. У центру пажње је његова концепција словенске „језичке ситуације” и хијерерхијске „пирамиде жанрова”. Потом слика света у словенским речима и фразеологији. Тема неколико предавања јесте научна *делатност Н. Толстоја као еминентног србисте и основача етнолингвистичке школе*, иницијатора стварања петотомника „Словенске старине: етнолингвистички речник” и низа садржајних научних радова, као што су: „Језик и народна култура. Огледи о словенској митологији и етнолингвистици”, „Огледи о словенском паганству”, „Језик словенске културе”.

У контексту српско-украјинског и општесловенског научног континуитета посебно место заузима предавање посвећено *академику А. Мељничуку и школи украјинске славистике друге половине двадесетог века*. У центру пажње су филозофски проблеми лингвистике те идеје сродности свих језика света у расправама поменутог украјинског научника, његови радови из области проучавања словенске реченице, чланци, посвећени методологији лингвистичких истраживања. Овај тематски блок такође садржи предавања о његовим научним „наследницима” – украјинском етимологу и стручњаку у области словенског акценатског система, *академику В. Скљаренку*, *академику Г. Пивтораку* и његовим радовима из области етимологије, историје и граматике источнословенских језика и, посебно, белоруског језика. У овом предавању покушавамо да пратимо традицију коју су наставили и други представници научне школе академика А. Мељничука: познати слависти – дописни члан Националне академије наука Украјине *О. Ткаченко* (истраживач врло широког научног домета, стручњак за словенске језике, индоевропске и угро-финске језике). Посебно место у овом тематском модулу заузимају радови ученице академика Л. Булаховског и академика А. Мељничука – доктора филолошких наука *Т. Лукинове*, посвећени општим питањима лингвистичке славистике, проблемима порекла и историјске еволуције бројева у словенским језицима итд. У фокусу пажње су такође лингвистички погледи заборављеног украјинског слависте *Р. Кравчука*.

Други модул логички завршава предавање о представницима француске школе лингвистичке славистике, пре свега, о *академику А. Мазону и професору П. -Л. Тома*. Разматра се лингвистички опус А. Мазона и његова водећа улога у развој русистике и украјинистике у Француској, његови радови из области староруске и класичне руске књижевности, граматике чешког и руског језика, а такође расправе споменутог научника које се тичу словенске акцентуације. У предавањима о представницима француске славистичке школе посебно место заузимају радови професора *П. -Л. Тома* као научника који наставља најбоље славистичке традиције и много се бави питањима наставе српског језика у различитим културним срединама, пре свега, као страног језика на Универзитету на Сорбони.

У закључку треба још једанпут подвући да савремена квалитетна настава за студенте постдипломских студија свих смерова у Институту за лингвистику „А. Потебња” Националне академије наука Украјине у доба глобализације није могућа без предавања о лингвистичкој славистици са посебним акцентом на србистици. То је проузроковано искључиво интересантном историјом еволуције српског језика, особинама његовог фонолошког строја, граматичког и синтаксичког система и нарочито тонском или мелодијском акцентуацијом. Припрема таквог курса темељи се на интегрисаном прилазу споменутој проблематици, на детаљном изучавању традиција и иновација, на богатој лингвистичкој грађи и искључивом доприносу славистици српских и украјинских научника.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1955–1956:** А. Белић, О глаголима са два вида, Београд: *Јужнословенски филолог. Повремени спис за словенску филологију*, XXI, 1–4, 1–13.
- Белић 1959:** А. Белић, *О језичкој природи и језичком развоју. Лингвистичка испитивања*, Београд: Научно дело.
- Бошковић 1990:** Р. Бошковић, Основи упоредне граматике словенских језика, Београд: Научна књига.
- Бошковић 1936:** Р. Бошковић, Развитак суфикса у јужнословенској заједници, Београд: *Јужнословенски филолог. Повремени спис за словенску филологију и лингвистику*, XV, 1–155.
- Булаховски 1924:** Л. Булаховский, Акцентологическіе этюды, Београд *Јужнословенски филолог. Повремени спис за словенску филологију и лингвистику*, IV, 114–150.
- Булаховски 1983:** Л. Булаховский, *Вибрані праці: в 5 томах*, т. 1, Київ: Наукова думка.
- Булаховски 1927:** Л. Булаховський, *Вступ до порівняльної граматики слов'янських мов. Фонетика праслов'янської мови*, Харків: Харківський інститут Народної освіти.
- Ивић 1990:** М. Ивић, Једно поређење Вуковог језика са нашим данашњим књижевним језиком, у: *О језику Вуковом и вуковском*, Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 9–24.
- Ивић 2001:** М. Ивић, О тзв. „видским парњацима” – из новог угла, Београд: *Јужнословенски филолог*, LVII. – С. 1–5.
- Ивић 1994:** П. Ивић. *Српскохрватски дијалекти. Њихова структура и развој*, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Илић 1998:** П. Илић, *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси: методика наставе*, Нови Сад : Змај.
- Јармак 2009а:** В. Јармак, Лінгводидактичні та техничні засоби вдосконалення навчання близькоспорднених мов, у: *Интерактивні методи і мулти-*

- медіа в навчанні іноземних мов*, Київ: Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, 111–125.
- Ярмак 2009б:** В. Ярмак, *Сербістика в науковій спадщині академіка Л. А. Булаховського (харківський період)*, у: „Українсько-сербський збірник «Украєс», вип. 1 (4), Київ: Темпора, 111–119.
- Ярмак 2015:** В. Ярмак, *Сербістика в науковій спадщині академіка С. М. Кульбакіна*, у: *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*, Харків: видавництво Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, 156–166.
- Јевтић 1996:** М. Јевтић, *Са домаћим славистима*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Вукова задужбина – Орфелин.
- Кульбакин 1919:** С. Кульбакинъ, *Украинскій языкъ. Краткій очеркъ исторической фонетики и морфологии*, Харьковъ: Типографія „Печатное Дѣло”.
- Пецо 1991:** А. Песо, *Osnovi akcentologijensrpskohrvatskog jezika*, Beograd: Naučna knjiga.
- Смольска 2001:** А. Смольська, *Слов’янські студії*, Одеса: Астропринт.
- Терзић 1987:** Б. Терзић, *Источнословенская језичка грађа у научном делу Радосава Бошковића*, у: *Први лингвистички скуп у спомен на Радосава Бошковића. Радови са научног скупа*, Титоград: Црногорска Академија наука и умјетности, 93-98.
- Терзић 1999:** Б. Терзић, *Руско-српске језичке паралеле*, Београд: Славистичко друштво Србије.

Veronika I. Jarmak

ROLE OF THE SERBIAN LANGUAGE UNDER CONDITIONS OF FORMATION
OF NEW EDUCATIONAL PROFILES IN THE FIELD OF POSTGRADUATE STUDIES AT
O. POTEBNYA INSTITUTE OF LINGUISTICS OF THE NATIONAL
ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE

Summary

language studies and globalization process call for formation of new educational profiles and, correspondingly, educational programs and syllabuses, not only at universities but also at academic institutions that previously haven't ever been engaged in teaching. This essay aims at forming principles, contents and features of a basically new, hybrid course of postgraduate training in the field of Slavic linguistic studies of the 20th and beginning of the 21st centuries, at O. O. Potebnya Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine. A course of Slavic linguistic studies for postgraduate students at a scientific institution is to be well reasoned, elaborated from methodological point of view (taking into account that it is intended not for high school students but for researchers to be), and finely structured. The main methods of research are: linguistic survey and description, philological analysis, semantic and structural methods, component analysis, methods of comparative and typological analysis.

A general course of Slavic linguistic studies for postgraduate students provides for acquaintance of young researchers with the activities and scientific heritage of eminent Serbian and East Slavic linguists, such as A. Belić, R. Bošković, P. Ivić, M. Ivić, M. Stevanović, P. Piper, A. Loma, Lj. Popović;

S. Kuljbakin, L. Bulakhovsky, N. Tolstoy, O. Melnychuk. A special attention is paid to scientific and educational activities of those Slavic scholars who have been at the origin of the International Center for Slavic Studies at the University of Belgrade: B. Terzić, B. Stanković, and others.

At the conclusion of the essay, objective and fruitful results of creation and accomplishment of the course of Slavic linguistic studies for postgraduate students at an academic institution are represented.

Key words: Slavic linguistic studies, Serbian studies, teaching methods for postgraduate students, globalization.